

OORLOGSZWIJNEN

Het varken als wapen in antieke en middeleeuwse oorlogsvoering

Het varken zal misschien niet direct in uw hoofd opkomen als u gevraagd wordt na te denken over dieren die gebruikt worden in oorlogstijd. Toch is er een aantal voorbeelden bekend waarin het varken van doorslaggevend belang bleek in de antieke en middeleeuwse oorlogsvoering, en dan in het bijzonder als wapen tegen oorlogsolifanten. Een portret van 'oorlogszwijnen'. Niet geschikt voor gevoelige lezers...

Daan van Leeuwen
is redacteur van Kleio.

Onder: Een zwijn wordt geofferd. Griekse schaal, Epidromos schildert, ca. 510-500 v.Chr. Louvre, Parijs. Rechts: Portret van Pyrrhus in wit marmer, uit de Villa van de Papyri in Herculaneum, nu in het Nationaal Archeologisch Museum in Napels. Foto: Marie-Lan Nguyen.

Het moet een bijzonder angstaanjagend gezicht zijn geweest: de op hol geslagen oorlogsolifanten uit de gelederen van de Molossische koning Pyrrhus van Epirus die door de eigen rangen denderden en willekeurig slachtoffers maakten. Het voorval vond plaats tijdens de Slag bij Maleventum (275 v.Chr.), een gevecht tussen de Griekse koning en de Romeinen. Er waren jaren verstreken die voor de Griekse koning voorspoedig waren verlopen – ook wel de periode van de Diadochenoorlogen genoemd. Pyrrhus had in de voorgaande

slagen vele (pyrrus-)overwinningen behaald, maar wist deze slag tegen de Romeinen wonder boven wonder niet te winnen. Het lag niet zozeer aan de strijdkracht van de troepen van de Griekse koning, maar twee andere zaken gaven de doorslag. Ten eerste beschikten de Romeinen over continue aanvulling van de troepen – de strijd werd op Romeins grondgebied uitgevochten – en ten tweede had de legerleiding een geheim wapen dat uiterst effectief bleek tegen Pyrrhus' oorlogsolifanten: zwijnen.

LOSGESLAGEN VUURBALLEN

De Romeinen waren op de hoogte van het gebruik van de dikhuiden die Pyrrhus gevangen en getemd had op Afrikaanse gronden. Ze moesten daarom een oplossing bedenken voor de ogenschijnlijke onoverwinnelijke Afrikaanse 'wildebeesten'. Uiteindelijk vonden ze een onorthodox, maar effectief wapen in het verleden. De Romeinse natuurhistoricus Plinius de Oudere schreef in de eerste eeuw na Christus in zijn *Naturalis Historia* over de aard van olifanten: 'Iidem minimo suis stridore terrentur' (... [olifanten] zijn bang voor het kleinste gilletje [van het varken] ...).

Deze eigenschap was ook bij de Romeinse tegenstanders van Pyrrhus bekend, omdat men op de hoogte was van de legende van Alexander de Grote en zijn strijd tegen Indische olifanten. Het verhaal ging dat koning Porus in de Slag bij Hydaspes (326 v.Chr.), in het huidige Afghanistan, al aan Alexander had gedemonstreerd dat olifanten als de dood waren voor het gegil van tamme varkens. Bij het zien van Pyrrhus' gevechtsolifanten brachten de Romeinse varkensherders de zwijnen, gedrenkt in olijfolie naar voren. Vervolgens werden de arme beesten in brand gestoken en richting de naderende olifanten gedreven. Ongecontroleerd zouden de gillende varkens als losgeslagen vuurballen over het

slagveld rennen. Volgens de historicus Aelianus Tacticus waren de oorlogsolifanten zo bang voor de gillende varkens dat ze op hol sloegen en onder de eigen gelederen vele slachtoffers maakten. Pyrrhus moest als verliezer zijn strijd staken en trok zich terug in zijn geboorteland.

Dezelfde Aelianus Tacticus vermeldde dat jaren later de inwoners van Megara, een stad gelegen tussen Athene en Korinthe, een soortgelijke tactiek gebruikten tijdens het beleg van hun stad. De Macedonische koning Antigonos II Gonatas was verwikkeld in een strijd om de Griekse stadstaten en had daarom de polis belegerd. Hij maakte hierbij gebruik van Afrikaanse olifanten als een soort stormram om de stadspoorten en stadsmuren te slechten. In reactie op de olifanten lieten de stedelingen ook hier varkens, overgoten met brandend pek of brandend hars, los om de olifanten af te schrikken. Als levende fakkels werden de varkens van de muur tussen de beesten geworpen om de aanvallende olifanten af te schrikken. Aelianus zegt hierover in *Naturalis Animalium*: 'De olifanten waren bevangen door angst vanwege de brandende, gillende zwijnen en doodden vele van hun eigen soldaten door ze te vertrappen.' De Macedonische koning blies de aftocht. Volgens de overlevering zou Antigonos II zijn olifantendrijvers op hebben gedragen vanaf dat moment varkens samen te houden met

olifanten om ze aan elkaar te laten wennen en in toekomstige slagen debacles te voorkomen.

VARKENSJET

Dat varkens als luguber wapen ingezet konden worden, was niet alleen bekend in de oudheid, maar kent ook een middeleeuws voorbeeld. Koning Jan zonder Land gebruikte in het najaar van 1215 veertig vetgemeste varkens om het kasteel van Rochester terug te winnen op de rebellen. Dit vond plaats in de nasleep van het tekenen van de *Magna Carta* waarmee de koning zijn macht wilde herstellen. De rebellen hadden het kasteel aan de riviermonding van de Medway ingenomen waarop de koning met zijn leger de strategisch gelegen vesting op hen probeerde te heroveren. Toen na weken van belegering bleek dat de kasteelmuren niet te slechten waren met trebuchets en stormrammen bedacht de koning een list. Hij liet in het geheim ervaren mijnwerkers brede gangen tot onder de vesting uithakken in de hoop dat de belangrijke zuidoostelijke toren zou instorten. Op 25 november 1215 stuurde hij zijn loyaalste onderdaan Hubert de Burgh een ongewoon verzoek om veertig

vetgemeste zwijnen naar het koninklijke kampement te sturen. De koning wilde een enorm vuur onder het kasteel ontsteken door gebruik te maken van varkensvet, in de hoop dat een van de torens zou instorten en toegang zou bieden tot de binnenplaats. Varkensvet smelt rond de 45 graden, begint te roken rond de 120 graden en explodeert spontaan rond de 300 graden. Terwijl de soldaten van de koning vuren aanlegden in de uitgehakte gangen onder de toren werden de varkens deze hel op aarde ingedreven, zodat de benodigde temperatuur kon worden bereikt.¹ En met succes. De fundamenteën van de toren bezweken onder de hoge temperatuur. Dagen later gaven de rebellen zich over aan het leger van koning Jan zonder Land, mede dankzij de 'oorlogszwijnen'. ■

1 Andere bronnen vermelden dat de varkens van tevoren geslacht werden en dat alleen het vet werd gebruikt voor het opstoken van het vuur onder de torens.

Links: Het twintigste Romeinse legioen Valeria Victrix had een wild zwijn als embleem. Deze antefix is gevonden in Wales. Collectie British Museum, Londen. Foto: AgTigress. Onder: Het kasteel van Rochester. De ronde toren (aan de achterkant) werd gebouwd op de fundamenteën van de toren die door de zwijnen van koning Jan zonder Land was ingestort. Foto: Clem Rutter.

LITERATUUR

- EGLAN, J., *Beasts of War. The Militarization of Animals* (Raleigh 2005), p. 139, p. 142.
- KISTLER, J., *War Elephants* (Lincoln 2007), p. 90-91.
- LEVY, D., *Signing the Magna Carta* (Minneapolis 2008), p. 79-80.
- MAYOR, A., *Greek Fire, Poison Arrows, and Scorpion Bombs: Biological and Chemical Warfare in the Ancient World* (New York 2005), p. 202.

